

2. Sistemul artelor frumoase

Profesor: Constantin Aslam

Asistent: Cornel-Florin Moraru

@UNArte din București, 2017

Ilustrație: Paul Delacroche, Hemiciclu Școlii de Arte Frumoase din Paris

Disoluția sistemului artelor liberale

- Sistemul artelor liberale, care a apărut în Grecia Antică și avea drept criteriu central de clasificare a artelor ideea de **muncă fizică** a început să fie contestat încă din timpul Renașterii.
- Trecerea de la **sistemul artelor liberale** la ceea ce avea să fie numit **sistemul artelor frumoase** s-a făcut încetul cu încetul, după dezbateri filosofice ce se întind pe o perioadă de **aproximativ două secole (sec. XVI- XVIII)**.
- Apariția sistemului artelor frumoase a apărut în același timp și în legătură cu „revoluția gustului” din filosofia trăirii estetice.

Schimbarea viziunii privitoare la artă și la trăirea estetică ce a dus la apariția **sistemului artelor frumoase** este o urmare directă a disoluției *Weltanschauung*-ului Renașterii și a trecerii la *Weltanschauung*-ul modernității

Revoluția gustului și conceptul de arte frumoase

- Pentru a înțelege revoluția gustului, trebuie să facem distincția fundamentală între două concepte:
 - A. Fericire = stare sufletească spirituală care desemna în gândirea premodernă o relație privilegiată cu divinitatea
 - B. Plăcere = emoție „carnală”, pusă în legătură de gânditorii moderni cu satisfacția unei anumite pofte.
- Revoluția gustului a pus în centrul discuțiilor privitoare la trăirea estetică conceptul de **plăcere**, separând definitiv trăirea estetică de cea religioasă.

Omul modern, spre deosebire de cel creștin și renașcentist, își ghidează acțiunile personale în funcție de **gradul de plăcere** pe care ele i-l oferă și acesta este **criteriul** după care judecă arta.

Artele frumoase și *Weltanschauung*-ul modern

- Apariția sistemului artelor frumoase a fost posibilă datorită a trei caracteristici de mentalitate ale omului modern:

1. Schimbarea atitudinii față de munca fizică

Dacă în premodernitate munca fizică era considerată rușinoasă și, prin urmare, disprețuită, în modernitate munca fizică devine o valoare în sine. De aceea, nici artele care implicau mai multă muncă fizică n-au mai fost văzute ca arte inferioare.

2. Separarea artelor de științe

Dacă în premodernitate, printre „artele liberale” erau incluse și științe, modernitatea lasă științelor domeniul cunoașterii riguroase și al dezvoltării tehnologic-utilitare. Astfel, artelor le rămâne sfera înfrumusețării vieții private și a plăcerii dezinteresate.

3. Universalitatea (subiectivă) a judecății de gust

Spre deosebire de canonul medieval al artelor, care presupunea „autoritatea” unor experți, în modernitate aprecierea operelor de artă se face prin intermediul „gustului” și este una strict subiectivă (personală). Ea este și universală deoarece nimeni nu te poate contrazice cu privire la ceea ce ție personal îți place sau nu.

Charles Batteux și forma canonică a sistemului artelor frumoase

- Forma canonică a sistemului artelor frumoase se poate găsi în lucrarea lui **Charles Batteux**, intitulată *Artele frumoase reduse la un singur principiu*, apărută pentru prima oară în anul 1746.
- Acesta își propune, încă din introducere, împlinească și în domeniul filosofiei artei idealul modern: **dezvoltarea unui sistem complet, atotcuprinzător și coerent.**
- Metoda sa de lucru este un științifică, el propunându-și „*să imite fizicienii care adună toate experiențele și fundează pe ele un sistem*” (Batteux, 1746, introducere)

Principiul unic de la care sunt gândite artele de către Charles Batteux este acela al **imitației a naturii**, în sens de **reprezentare a obiectului artistic în imaginația artistului.**

Conceptele fundamentale ale sistemului artelor frumoase

➤ Conceptele care oferă coordonatele teoretice de gândire ale artelor frumoase la Charles Batteux sunt în număr de trei:

1. Conceptul de imitație

Concept fundamental ce constituie „genul proxim” al tuturor tipurilor de artă. Toate artele sunt forme de imitație (i. e. reprezentare), ele diferind în funcție de scopul la care servesc – simpla plăcere dezinteresată, plăcere și utilitate, utilitate pură.

2. Conceptul de geniu

Concept definit de Batteaux ca „părinte al artelor”. Geniul este „facultatea” responsabilă pentru creația artistică.

3. Conceptul de gust

Conceptul de gust este văzut ca fiind „judecătorul” artelor, însă un judecător ale cărui judecăți nu sunt subiective.

Ideea de „imitație” la Batteux

- Conceptul de „imitație” este principiul unic la care sunt reduse toate artele.
- În modul în care o înțelege Charles Batteux, „imitația” este o activitate a imaginației umane.
- Imaginația preia aspectul exterior al temei artistice, îl interiorizează și își reprezintă natura sau esența acestuia.
- În calitate de „reprezentare spiritualizată” a temei artistice, *imitația* poate fi pusă în paralelă cu procesul de abstractizare specific formării conceptelor filosofice.

Charles Batteux gândește reprezentarea ca un fel de „conceptualizare intuitivă” a lucrurilor la nivelul imaginației. Așa cum rezultatul abstractizării este un concept, rezultatul imitației naturii este o *reprezentare* sau o *idee artistică*.

Ideea de „geniu” la începutul modernității

- Discuțiile privitoare la ideea de geniu de la începutul modernității au fost foarte aprinse și au urmat, în principiu, trei concepții diferite:
 1. Geniul gândit ca **stare sufletească** provocată de intervenția unei entități divine (*daimon*)
 2. Geniul gândit ca **spirit de observație (rațiune)**, conform sensului latinescului *ingenium*.
 3. Geniul ca **înclinație naturală**, cu un sens similar conceptului contemporan de *talent*.

Ideea de geniu la Charles Batteux urmărește ideea de geniu ca *ingenium*, ca spirit de observație și perspicacitate rațională.

Ideea de geniu la Charles Batteux

- În viziunea lui Batteux, procesul de creație este un proces esențialmente rațional.
- Geniul este o trăsătură sufletească ce permite artistului să-și folosească mai eficient rațiunea.
- Datorită geniului, artistul găsește cu mai mare ușurință granițele pe care natura le impune creației, astfel încât să poată surprinde mai bine esența lucrului imitat.
- Artistul de geniu este un fel de înainte-mergător al omului de știință.

„Invenția în artă nu înseamnă a oferi ființă unui obiect, ci a recunoaște care este și cum este [această ființă].”

Charles Batteux, *Artele frumoase reduse la un singur principiu*, p. 11

Gustul ca judecător al creației artistice

- Pentru Batteux, gustul este facultatea sufletului implicată în formarea judecăților de gust.
- **Gustul este o facultate înnăscută, care însă trebuie cultivată prin educație**, fapt ce face ca gustul să nu fie pur subiectiv, ci o dependent de presuposițiile culturale ale epocii

Chiar dacă nu există un „canon al gustului”, gustul nu este arbitrar. El asigură intersubiectivitatea trăirii estetice și aprecierii valorice a operei de artă

„Geniul este pentru artă ceea ce inteligența este pentru știință” (Charles Batteux, *Artele frumoase...*, p.57)

Așa cum inteligența ne ajută să distingem adevărul de fals, geniul ne ajută să distingem arta bună de cea mediocră

Cele trei categorii principale de arte

- În sistemul artelor frumoase, așa cum este el prezentat de Charles Batteux, putem distinge **trei mari categorii de arte**, toate având la bază **principiul imitației** și fiind distinse prin prisma **gradului de plăcere oferit** omului cu **gust educat**:
 1. **Artele frumoase** – cele a căror singur scop este furnizarea de plăcere dezinteresată. Printre acestea se numără **pictura, sculptură, poezia etc.**
 2. **Artele decorative** – Artele în care plăcerea dezinteresată se îmbină armonios cu utilitatea.
 3. **Artele mecanice** – meșteșugurile în care scopul principal este utilitatea, nu furnizarea de plăcere dezinteresată.

Concluzii generale

- **Sistemul artelor frumoase** își propune să ofere o clasificare completă și riguroasă a artelor, pornind de la **principiul imitației naturii ca reprezentare artistică**.
- **Geniul**, ca „părinte al artelor”, este trăsătura specifică artistului, care-l face capabil să **surprindă esența naturii imitate** și să o redea în operă.
- **Gustul**, ca „judecător al artelor”, este facultatea, pe de o parte înnăscută, pe de alta formată prin educație, care **asigură universalitatea subiectivă a judecăților privitoare la valoarea artistică (judecăți de gust)**.
- În funcție de tipul plăcerii furnizat de opera de artă, artele se împart în trei categorii:

1. **Arte frumoase** – care au ca scop doar **plăcerea dezinteresată**
2. **Arte decorative** – care îmbină plăcerea cu utilitatea
3. **Arte mecanice** – dedicate strict utilității

